

2023 METŲ XXXII LIETUVOS MOKINIŲ ISTORIJOS OLIMPIADOS PROGRAMA

„Lietuva 1795–1864 metais“

Politinė administracinė raida. LDK žemių administracinė-teritorinė struktūra po trečiojo ATR padalijimo. Administraciniai vienetai – gubernijos ir jų raida. Gubernijų valdymas. Miestų valdymas. Savivalda. Policija. Savivaldybės. Teismai. Užnemunės teritorinė priklausomybė ir jos raida (1795–1864 m.).

Valdymo pokyčiai Napoleono žygio metu 1812 m. Lietuvos laikinosios vyriausybės komisija (Juozapas Sierakovskis, Stanislovas Soltanas) ir jos veikla. Prancūzmečio padariniai.

Rusinimo politika. Kolonizacija. Bažnyčios diskriminacija. Švietimo sistemos suvaržymai. Rekrutų prievolės įvedimas. Lietuviškos spaudos lotyniškomis raidėmis draudimas. Lietuvos vardas ir Lietuvos samprata oficialioje ir neoficialioje aplinkoje. Rusijos valdžios politika Lietuvoje: „lenkų pradų naikinimas“ ir „rusų pradų atkūrimas“.

Krašto valdymo reformos po baudžios panaikinimo. Valsčių ir miestų savivaldybės. Teismų reforma.

Anticarinė veikla. Mykolo Kleopo Oginskio ir Adomo Jurgio Čartoriskio valstybės atkūrimo projektai.

Lietuvos tautinio atgimimo užuomazgos Vilniaus universitete. Masonai, šbravcų, filomatų ir filaretų draugijos (Adomas Mickevičius, Tomas Zanas), moksleivių organizacijos. Litanistinis žemaičių bajorų sąjūdis. Lietuvių tautinės kultūros samprata. Juozapas Arnulfas Giedraitis, Antanas Klementas, Dionizas Poška, Silvestras Valiūnas, Antanas Strazdas, Kajetonas Nezabitauskis, Liudvikas Adomas Jucevičius, Simonas Stanevičius, Laurynas Ivinskis, Simonas Daukantas, Antanas Baranauskas.

1830–1831 m. sukilimo priežastys, eiga ir padariniai. Sukilimo vadai ir asmenybės (Antanas Gelgudas, Dezideras Chlapovskis, Emilija Pliaterytė). Didžioji emigracija po sukilimo (Ignas Domeika). Simonas Konarskis ir jo veikla. Katalikų bažnyčios pozicija rusinimo politikos atžvilgiu. Motiejus Valančius ir jo lituanistinė veikla, blaivybės sąjūdis.

1863–1864 m. sukilimo priežastys, eiga ir padariniai. Baltųjų ir raudonųjų grupuotės. Sukilimo vadai ir asmenybės (Zigmantas Sierakauskas, Antanas Mackevičius, Konstantinas Kalinauskas, Jokūbas Geištoras, Stanislovas Išora, Liudvikas Narbutas, Mykolas Elvyras Andriolis). Vilniaus generalgubernatoriaus Michailo Muravjovo sukilimo malšinimo politika.

Socialinė-ekonominė raida. Socialinių struktūrų raida. Demografiniai procesai. Bajorų luomo nuosmukis. Miestiečiai. Valstiečių feodalinės priklausomybės kaita. Valstiečių prievolės. Mėginimai panaikinti baudžią XIX a. pirmoje pusėje. Valstiečių valdymo reformos. Valstiečių tapatumo kaita ir tautinės-pilietinės savimonės formavimasis. Švietimas ir valstietiškoji inteligentija. Valstiečių klausimas bajorų sukilimuose. 1861 m. baudžios panaikinimas Lietuvoje: priežastys, ypatumai ir padariniai. Žydai ir kitos konfesinės-etninės bendruomenės.

Mokslo ir kultūros raida. Technikos ir buitės naujovės. Vilniaus universiteto aukso amžius. Jeronimas Stroinovskis, broliai – Jonas ir Andrius Sniadeckiai, Joachimas Lelevelis, Mykolas Balinskis, Ignas Onacevičius, Jozefas Frankas, Stanislovas Bonifacas Jundzilas.

Vilniaus Senienų muziejus ir Vilniaus archeologinė komisija. Eustachijus Tiškevičius.

Vilniaus meno mokykla (1793–1832). Jonas Rustemas, Kanutas Ruseckas, Jonas Damelis, Vincentas Smakauskas. Architektūra ir skulptūra. Karolis Podčasinskis, Mykolas Šulcas, Kazimieras Jelskis, Henrikas Dmachauskas. Juozapas Zavadskio spaustuvės reikšmė.

Pranciškus Ksaveras Bogušas, Adomas Honoris Kirkoras, Jonas Kazimieras Vilčinskis, Teodoras Narbutas, Vladislovas Kondratovičius Sirokomlė, Adomas Alfredas Pliateris, Mikalojus Akelaitis, Irenėjus Kleopas Oginskis.

Transporto ir ryšių plėtotė, fotografijos reikšmė, pramonės raida, miestų kilimas ir buitės kitimas.

Šaltiniai:

1. *1863–1864 m. metai Lietuvoje. Straipsniai ir dokumentai*. Sud. V. Girininkienė. Kaunas: Šviesa, 1991.
2. *Amžininkai – apie 1863 metų sukilimą. Atsiminimai*. Sud. R. Misiūnas. Vilnius: Bonus Animus 2013.
3. *Baltijos šalių istorijos chrestomatija. Lietuvos, Latvijos, Estijos istorijos dokumentų rinkinys nuo seniausių laikų iki 1991 m.* Sud. I. Butulis, G. Potašenko, Vilnius: Naujoji Rosma, 2002.
4. *Lietuvos istorija grožinėje literatūroje. Nuo seniausių laikų iki 1918 metų*. Sud. S. Stašaitis. Kaunas: Šviesa, 1990, p. 123–170.
5. *Lietuvos istorijos straipsnių ir dokumentų rinkinys*. Sud. J. Varnienė. Vilnius: Arlila, 1999.
6. *Lietuvos TSR istorijos chrestomatija*. Sud. A. Gaigalaitė, E. Griškūnaitė, J. Jurginis. 2-asis papild. leid. Kaunas: Šviesa, 1972.

Literatūra:

1. *1863–1864 m. sukilimas: istorija ir atmintis*. Sud. D. Staliūnas, Z. Medišauskienė. Vilnius: LII, 2016.
2. Aleksandravičius E., Kulakauskas A. *Carų valdžioje. Lietuva XIX amžiuje*. Vilnius: Baltos lankos, 1996.
3. Bairišauskaitė T., Medišauskienė Z., Miknys R. *Lietuvos istorija. VIII t. 1 dalis. Devynioliktas amžius: visuomenė ir valdžia*. Vilnius: Baltos lankos, 2011.
4. Bumblauskas A., Eidintas A., Kulakauskas A. Tamošaitis M. *Lietuvos istorija*. Vilnius: VU leidykla, 2013, p. 98–113. Prieiga per internetą: <http://www.istorija.senamiescio-g.lt/Naudinga/Knygos/Lietuvos.istorija.2013.LT.pdf>
5. Butkuvienė A. *Garsios Lietuvos moterys: XIV–XX a. pirmoji pusė*. 2-oji patais. laida. Vilnius: Baltų lankų leidyba, 2008.
6. Čepėnas, P. *Naujųjų laikų Lietuvos istorija. T. 1*. Fotografuotas leidimas. Vilnius: Lituanius, 1992.
7. Genzelio B. *Lietuvos kultūros istorija*, Kaunas: VDU, 2019, p. 196–254.
8. Glemža L. Lietuviški kariniai daliniai Prancūzijos kariuomenėje 1812–1814 m., *Karo archyvas*, 2003, t. XVIII, p. 137–168.
9. Gumuliauskas A. *Lietuvos istorija (1795–2009). Studijų knyga*. Šiauliai: Lucilijus, 2010, p. 19–64.
10. Ilgūnas G. *Antanas Mackevičius. Sukilimo žygiai ir kovos*. Vilnius: Versus aureus, 2007.
11. Jurginis J. *Lietuvos valstiečių istorija*. Vilnius: Mokslas, 1978, p. 167–230.
12. Kavolis V. Epochų signatūros. Iš: Kavolis V. *Žmogus istorijoje*. Vilnius: Vaga, 1994.
13. *Kunigaikščiai Oginskiai Lietuvos istorijoje: kultūrinės veiklos pėdsakais*. Sud. R. Šmigelskytė-Stukienė. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2010. 454 p.
14. *Lietuvių atgimimo istorijos studijos. T. 1–2, 4–5, 8*. Vilnius: LII, 1990–1993, 1996.
15. *Lietuvos istorija*. Red. A. Šapoka. Fotografuot. leid. Vilnius: Mokslas, 1990, p. 440–494.
16. *Lietuvos istorijos skaitiniai. Nuo seniausiųjų laikų iki 1918 m.* Sud. R. Glinskis, R. Mockevičius, S. Stašaitis. Kaunas: Šviesa, 1992.
17. *Lietuvos sienos. Tūkstantmečio istorija*. Vilnius: Baltos lankos, 2009, p. 66–103.
18. Piročkinas A., Šidlauskas A. *Mokslas senajame Vilniaus universitete*. Vilnius, 1984, p. 181–298.
19. Pugačiauskas V. *Lietuva ir Napoleonas*. Vilnius: LII leidykla, 2012.
20. Pugačiauskas V. *Napoleonas ir Vilnius: karinio gyvenimo kasdienybės bruožai*. Vilnius: Arlila, 2004.
21. Staliūnas D. *Savas ar svetimas paveldas?: 1863–1864 m. sukilimas kaip lietuvių atminties vieta*. Vilnius: Mintis, 2008.
22. Šmigelskytė Stukienė R. *Mykolas Kleopas Oginskis. Politikas, diplomatas, ministras ir jo pasų kolekcija*. Vilnius: Edukologija, 2013, 352 p.
23. Trumpa V. *Lietuva XIX amžiuje*. Algimanto Mackaus Knygų Leidimo Fondas AM & M Publ., 1989.
24. Vanagas V. *Dionizas Poška*, Vilnius, 1994.
25. Venclova T. *Lietuvos istorija visiems. II t.* Vilnius: R. Paknio leidykla, 2019, p. 12–55.

Į literatūros sąrašą neįtraukti: mokykliniai istorijos vadovėliai, kiti moksliniai veikalai, memuaristika, interneto resursai.

Programą parengė:

1. Istorijos mokytojas ekspertas, dr. **Deimantas Karvelis** (Vilniaus Simono Daukanto gimnazija; Vilniaus Saulės privati gimnazija; LIMA narys).
2. Istorijos mokytoja ekspertė **Žaneta Vaškevičienė** (Vilniaus Žvėryno gimnazijos direktorė, LIMA tarybos pirmininko pavaduotoja).
3. Istorijos mokytojas ekspertas **Saulius Jurkevičius** (Vilniaus licėjaus direktorius, LIMA narys).
4. Istorijos mokytojas metodininkas **Robertas Ramanauskas** (Vilniaus Užupio gimnazija; LIMA tarybos pirmininkas).
5. Vyriausioji istorikė dr. **Sandra Grigaravičiūtė** (LGGRTC Okupacinių režimų veiklos tyrimų ir viešinimo skyrius).